

УДК 336.22:001:334.7

ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

В.П. Мартиненко, доктор економічних наук

В науковій статті досліджено питання вдосконалення системи податкового стимулювання науково-технічної діяльності підприємств. Запропоновані заходи щодо розширення спектру податкових пільг при здійсненні даної діяльності на основі вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду.

Науково-технічна діяльність, суб'єкти господарювання, державне регулювання, податкове стимулювання, наукові дослідження.

Постановка проблеми. Науково-дослідна діяльність стає в даний час одним з основних джерел динамічного розвитку інтелектуально - інформаційних і матеріальних елементів національного господарства, виступає об'єктивною основою економічного росту, підвищення добробуту населення. Забезпечення динаміки науково-технічного процесу передбачає мобілізацію наявних ресурсів, ефективне їх використання і вимагає створення середовища, сприятливого для здійснення науково-технічної діяльності. Незважаючи на ґрунтовну законодавчу базу, спрямовану на перехід України на інноваційний шлях розвитку, заходи з активізації науково-технічної діяльності не мають суттєвого впливу [1].

У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема вдосконалення системи економічного стимулювання науково-технічної діяльності як основи формування певного типу поведінки суб'єктів господарювання, що складається в результаті застосування механізму податкового стимулювання.

Аналіз основних досліджень і публікацій. В умовах розвитку ринкової економіки проблеми державної політики стимулювання науково – технічної діяльності досліджуються досить широко. Питання податкового стимулювання вищезазначеної діяльності в її теоретичних та практичних аспектах розглядалися в працях вітчизняних вчених – В. Гейця, О. Поповича, А. Чухно, Л. Федулової та інших дослідників.

Відправною точкою даного дослідження послужили також праці представників зарубіжної економічної думки: А. Вагнера, Дж. Кейнса, А. Маршала, Дж. Мілля, та інших. Але роль і місце оподаткування в системі стимулювання даної діяльності визначені не в повній мірі. Разом з тим податкове стимулювання, як інструмент непрямого втручання держави, в найбільшій мірі відповідає ринковому характеру взаємовідносин суб'єктів сучасної української економіки.

Метою даного дослідження є розробка заходів податкового стимулювання науково-технічної діяльності на основі вивчення зарубіжного і вітчизняного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Головне, що необхідно вилучити із досвіду країн з ринковою економікою, полягає в наступному: висока інноваційна активність економіки забезпечується впливом держави на процес науково – технічного розвитку через систему економічного стимулювання. У держави є великі резерви фінансово – кредитної підтримки і стимулювання науково – технічних процесів. Слід зазначити, що в Україні загальний обсяг фінансування наукових досліджень і науково-технічних розробок постійно збільшується і становив у 2011 році 9591,3 млн. гривень (у тому числі за рахунок коштів державного бюджету - 3859,7 млн. гривень), проте темпи його збільшення відстають від темпів зростання валового внутрішнього продукту, наукоємність якого протягом 2000 - 2011 років знизилася з 1,16 відсотка до 0,73 відсотка. За даними ЮНЕСКО, загальний рівень фінансування наукової і науково-технічної діяльності у розрахунку на одного наукового працівника в Україні приблизно у 6 разів нижчий, ніж у США та Німеччині, у 5 разів - ніж у Японії та у 1,3 раза - ніж

у Російській Федерації. Недостатній обсяг фінансування наукової і науково-технічної діяльності в Україні за рахунок коштів державного бюджету протягом останніх 10 років унеможлиблює виконання державних цільових наукових і науково-технічних програм, на виконання яких спрямовується лише 6 - 7 відсотків загального обсягу фінансування наукової і науково-технічної діяльності [2].

На мій погляд, необхідний такий механізм державного регулювання науково-технічної діяльності, в якому економічні важелі – ціни, податки, кредити – будуть спонукати суб'єктів господарювання до активної саморегуляції, позбавляючи державу від тиску і зайвої регламентації. Необхідно створити також економічне середовище функціонування підприємств яке б сприяло до пошуку, розробці та освоєння прогресивних науково – технічних рішень. Крім того, у більшості розвинених країн світу значна частина науково-технічної діяльності фінансується за рахунок суб'єктів господарювання, а держава застосовує різні форми фінансового заохочення бізнесу вкладати кошти у вищезазначену діяльність. Відносно невисокий рівень витрат на науково-технічну діяльність вітчизняних товаровиробників дає підстави стверджувати, що в нашій державі низький платоспроможний попит на наукові розробки з боку представників бізнесу, внаслідок чого інноваційні процеси в економіці здійснюються досить повільно.

Важелі економічного стимулювання науково – технічної діяльності можна об'єднати в наступні групи:

- розвиток венчурних механізмів освоєння нововведень;
- впровадження нових організаційних форм науково – технічної діяльності;
- широке використання можливостей технологічних трансфертів (тобто передача підприємницькому сектору економіки нових науково – технічних розробок, створених в держсекторі чи при фінансовій підтримці держави) в національному та міжнародному масштабах;
- створення арсеналу правових засобів захисту інтелектуальної власності.

Можливість використання цих важелів обумовлена державною науково – технічною політикою, яка реалізується:

- через фінансові та кредитні інструменти, що забезпечують стимулювання інноваційної активності і реалізацію інноваційного капіталу;
- через розвиток системи гарантій і страхової підтримки державою особливо значимих інноваційних проектів;
- через гнучке використання різних режимів оподаткування.

Так, наприклад розвиток венчурного бізнесу може здійснюватись шляхом введення податкових пільг, що стимулюють високо ризикові середньострокові та довгострокові інвестиції. Зарубіжний досвід наглядно продемонстрував помітну роль венчурних фірм в розвитку важливих галузей економіки, пов'язаних з використанням мікропроцесорної техніки, персональних комп'ютерів, генної інженерії. Для України, яка в найближчі роки не зможе субсидувати інноваційний бізнес, розвиток венчурного фінансування є особливо важливим.

Одним із принципів державного стимулювання науково-технічної діяльності є принцип економічного протекціонізму нововведенням. Він пов'язаний із створенням державою особливих умов науково-технічної діяльності переважно економічними методами, що базуються на договірних відносинах з використанням прямих і непрямих регуляторів, що підтримують і стимулюють інноваційну активність.

Велике значення в стимулюванні науково-технічної діяльності відіграє податкове регулювання. Механізм податкового регулювання науково-технічної діяльності, що використовується як на державному, так і на регіональному рівнях повинний формуватись за наступними принципами :

- перевага стимулюючої функції над фіскальною;
- стимулювання науково-технічної активності, перш за все приватного сектору економіки;
- поєднання податкового стимулювання з іншими формами і методами стимулювання.

На даний час загальною тенденцією в зарубіжній практиці оподаткування в області стимулювання науково-технічної діяльності є підвищення питомої ваги пільг, що забезпечують сприятливий інноваційний клімат. В Німеччині, наприклад, співвідношення прямого державного фінансування наукових досліджень і сукупності пільг за останні 25 років знизилось з 15 - кратного до 2,4. В США нараховується більше 100 пільг, активізуючи науково-технічний процес.[3]

Головна перевага податкової підтримки полягає в тому, що пільги надаються не авансом, а в якості винагороди за реальну інновацію. Важливо відмітити те, що в США сума недоотриманих у вигляді податків коштів приблизно відповідає вкладам фірм в інноваційний процес. В ряді країн стимулювання перевищує інвестиції. Наприклад в Австралії податкова пільга складає 150% інвестицій, в Бельгії -110%. В більшості ж країн (Канаді, США, Японії, Франції, Італії і інші.) передбачається 100- відсоткове виключення витрат на інвестиції з оподаткованого податком на прибуток доходу[4].

Головний принцип стимулювання науково-технічної діяльності в західних країнах полягає в тому, що податкові пільги надаються не науковим організаціям, а підприємствам та інвесторам. Пільги в сукупності з конкуренцією забезпечують високий попит на дослідження та інновації. Регулярний перегляд пільг дозволяє державі цілеспрямовано стимулювати науково-технічну активність в пріоритетних галузях впливати не тільки на структуру і чисельність наукових та інноваційних організацій, але і на структуру виробництва. Слід зазначити, що в умовах ринкової економіки податкові пільги мають певні переваги, порівняно з бюджетними субсидіями, адже вони забезпечують автономність приватного сектору та збільшують його економічну відповідальність за вибір напрямів наукової і науково-технічної діяльності та їх реалізацію і не пов'язані зі щорічним бюджетним процесом та необхідністю затвердження асигнувань, узгодження інтересів різних відомств, прийняття законодавчих рішень.

На момент початку податкової реформи Урядом України був заявлений курс на зниження податкового тиску, який безумовно повинний сприяти росту підприємницької активності. Дійсно, з моменту початку реформування податкової системи ставка податку на прибуток організацій було знижено з 30% до 19% на даний час, а з 1 січня 2014р. – 16%, податку на додану вартість з 28 % до 20%, а з 1 січня 2014р. – 17%. Згідно Податкового Кодексу України звільняються від оподаткування ПДВ операції з оплати вартості фундаментальних досліджень, науково-дослідних і дослідницько-конструкторських робіт особою, яка безпосередньо отримує такі кошти з рахунка органу, що здійснює казначейське обслуговування бюджетних коштів. На жаль в Україні податкові пільги на наукові послуги приватного сектору не передбачені. Крім того податком на землю не обкладаються дослідні господарства науково-дослідних установ та навчальних закладів сільськогосподарського профілю за земельні ділянки, що безпосередньо використовуються для наукових, науково-експериментальних, навчальних цілей. Слід зазначити, що в Україні Податковий Кодекс України задачу стимулювання науково-технічної та інноваційної діяльності в повному обсязі не вирішує. В даному Кодексі бажано було б виключити із оподаткованого податком на прибуток доходів, отриманих підприємствами:

- у вигляді грантів на проведення конкретних наукових досліджень;
- у вигляді інвестицій, отриманих від іноземних інвесторів на розвиток промислових виробництв.

Велике значення в стимулюванні науково-технічної діяльності відіграє амортизаційне регулювання, яке пов'язане із стимулюванням заключної частини інноваційного циклу, використанням машин, обладнання, апаратів, приборів, механізмів. З однієї сторони, зміни умов амортизації впливає на зменшення термінів покриття витрат на реконструкцію і технічне переоснащення виробництва. З іншої, штучне збільшення собівартості продукції у зв'язку із зміненою сумою амортизаційних відрахувань відображається на ціні продукції і доході від її реалізації. На мою думку, необхідно враховувати, що амортизаційні відрахування виконують функцію по стимулюванню науково-технічної діяльності суб'єктів господарювання, якщо вони акумулюються в амортизаційному фонді, що має цільове науково-технічне призначення. Адже на даний час більшість керівників підприємств віддають перевагу тому, щоб не формувати амортизаційний фонд, а направляти кошти в оборот компанії, що дозволяє отримати додатковий прибуток в досить короткий термін. Багато збиткових і малорентабельних підприємств взагалі не використовують амортизаційні відрахування по їх прямому цільовому призначенню, а направляють їх на поповнення оборотних коштів для виконання своїх поточних зобов'язань. Варто зазначити, що деякі російські науковці не розглядають амортизаційну політику як частину податкової політики, стверджуючи, що амортизація – це норматив, який визначає граничні терміни експлуатації відповідного обладнання або використання відповідних технологій. Але згідно з Податковим Кодексом України амортизаційні відрахування впливають на величини

ну оподаткованого прибутку, а відповідно, на податок на прибуток, оскільки включаються до витрат. Тому загальноприйнятою практикою є розгляд механізму амортизації як частини податкового механізму.

Отже, податкове стимулювання шляхом амортизаційних відрахувань повинне відповідати наступним основним принципам:

- надання можливості концентрації фінансових ресурсів для придбання прогресивного обладнання, машин, механізмів і заміни зношених фондів;

- стимулювання споживання засобів виробництва, технічний рівень яких сприяє росту конкурентоспроможності продукції, що випускається.

Одним із економічних регуляторів розвитку науково-технічної діяльності в такому механізмі може бути подальше зниження податку на прибуток, якщо величина податку, що сплачується в бюджет буде щільно ув'язана з досягнутим рівнем інноваційної сприйнятливості. Пільга (у вигляді ставки податку на прибуток) повинна надаватись тільки тим суб'єктам господарювання, які добиваються в кінцевому результаті успішної реалізації науково-дослідних робіт і починають отримувати достатній прибуток. Підприємці, не зацікавлені в освоєнні нових наукоємних видів продукції і технологій, при раціональній «ринковій поведінці» не стануть вкладати кошти на фінансування та проведення науково-дослідних робіт, результати яких можуть не принести очікуваний прибуток, а відповідно, не стануть претендувати на отримання такої податкової пільги.

Таким чином, держава шляхом непрямого податкового стимулювання окреслює перед підприємницьким сектором економіки ціль по активізації інноваційної діяльності: вона виділяє фінансові ресурси на її досягнення, але не розподіляє їх між конкретними суб'єктами оподаткування, а пропонує всім потенційним претендентам у формі зниження ставки податку на прибуток. Використати податкові пільги зможуть тільки ті підприємці, які прагнуть і здатні діяти у вказаному державою напрямку.

Вибір мети стимулювання науково-технічної діяльності на державному та регіональному рівнях визначає основні важелі стимулювання, можливість використання яких обумовлена державною інноваційною політикою, яка реалізується шляхом застосування прямих та непрямих методів економічного стимулювання.

Відмінною рисою механізму непрямого стимулювання науково-технічної діяльності є рекомендаційний характер, який надає праву кожному суб'єкту господарювання самостійно визначати стратегію свого розвитку. Ця стратегія може не співпадати з державною системою переваг, що особливо важливо враховувати при використанні податків в якості стимулюючих важелів, оскільки податкові відносини характеризуються крайньою суперечливістю державних та приватних інтересів.

Висновки. Отже механізм податкового регулювання науково-технічної діяльності повинний формуватись у відповідності з принципами комплексності, націленості на залучення приватних капіталів, переважання стимулюючої функції податків і сумісності з іншими формами і методами державного регулювання. Посилення податкового стимулювання нау-

ково-технічної діяльності може здійснюватись шляхом розширення спектру податкових пільг, зокрема:

- звільнення від оподаткування прибутку підприємств, отриманого ними від реалізації інноваційних проектів;
- впровадження обов'язкової прискореної амортизації при використанні обладнання в процесі реалізації інноваційних проектів;
- застосування зниженої ставки податку на прибуток, як показали розрахунки, від 5 до 10 відсотків, при оподаткуванні частини прибутку, яка спрямовується на фінансування науково-технічної діяльності;
- надання відстрочення (розстрочення) сплати податкового зобов'язання для суб'єктів господарювання, що здійснюють науково-технічну діяльність. Варто відмітити, що запровадження в державі і застосування суб'єктами господарювання вищезазначених пільг безперечно сприятиме активізації науково-технічної діяльності в Україні.

Список літератури

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36.
2. Бойко О.С. Организационно-экономические условия активизации инновационной деятельности // Электронный ресурс / – Режим доступа: www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui
3. Кулагин А.С., Леонтьев Л.И. О стимулировании инновационной деятельности . Недвижимость и инвестиции . Правовое регулирование . 2012 г . -№1 (10) с. 5-10.
4. Білюк А.В. Пріоритети державного податкового стимулювання інноваційної діяльності в Україні // Економіка та держава. - №1(73) – 2009. – с.80-83.

В научной статье исследованы вопросы совершенствования системы налогового стимулирования научно-технической деятельности предприятий. Предложены мероприятия относительно расширения спектра налоговых льгот при осуществлении данной деятельности на основании изучения зарубежного и отечественного опыта.

Научно-техническая деятельность, субъекты хозяйствования, государственное регулирование, налоговое стимулирование, научные исследования.

In the scientific article investigational question of perfection of the system of tax stimulation of scientific and technical activity of enterprises. Offered measures on expansion of spectrum of tax deductions during realization of this activity on the basis of study of foreign and domestic experience.

Scientific and technical activity, subjects of manage, government control, tax stimulation, scientific researches.